

TURCIA – ÎNTRE ROLURILE DE ACTOR INCOMOD SAU „BALANCER” REGIONAL –

Lect. univ. dr. Oana-Elena BRÂNDA

Universitatea „Titu Maiorescu”, București
10.55535/GMR.2024.4.30

This article aims to explore two roles assumed by Turkey in the international environment: the one of uncomfortable state actor for the West and the neighbourhood, even problematic at times, and the one of regional “balancer”, interested in identifying the appropriate course of action to end the war of Russia against Ukraine. Capitalising on its imperial heritage as well as its geographical location, Turkey has over time had a number of strengths which it has exploited in its international relations to achieve its interests. The year 2023 brought with it the reconfirmation of a new mandate of President Erdogan, aspect seen as decisive in the configuration of the mentioned image – of an inconvenient actor – of Turkey. However, this Turkey, considered by many to be inconvenient, has remained extremely consistent in its relation to the Russian-Ukrainian war, manifesting itself as a “balancer” by attempting to create favourable premises for its conclusion.

Keywords: balance of power; war; political system; international relations; regional power;

INTRODUCERE

De-a lungul istoriei, Turcia a reprezentat un actor interesant, și chiar intrigant uneori, ca urmare a deciziilor sale în materie de politică internă, dar și de politică externă. Această postură s-a datorat faptului că, uneori, a înclinat în favoarea Occidentului, alteori, din cauza poziției sale, a fost acuzată că s-ar plasa în siajul Rusiei.

Odată cu debutul războiului de agresiune al Rusiei împotriva Ucrainei, Turcia a fost extrem de activă în eforturile de încetare a războiului, atât prin susținerea vocală și pragmatică a integrității și suveranității Ucrainei, cât și prin sprijinul militar. Așadar, chiar dacă Turcia pare să aibă o relație specială cu Rusia, n-a făcut făcut niciun moment un pas înapoi în susținerea sa față de Ucraina.

Articolul de față explorează o întrebare extrem de actuală – *Este Turcia un actor incomod sau un „balancer” semnificativ la nivel regional?* În vederea identificării unui răspuns, va fi făcută o trecere în revistă a evenimentelor politice recente din Turcia și maniera în care acestea se reflectă la nivel intern, precum și a acțiunilor intenționate la nivel extern, menite să refacă imaginea statului pe plan internațional. Pentru a ilustra aceste evoluții și pentru a nu extinde acest articol într-un capitol de carte, am ales să focalizăm atenția asupra rezultatelor alegerilor prezidențiale din Turcia, din 2023, precum și asupra încercărilor Turciei de a intermedia negocierile pentru încheierea războiului Rusiei împotriva Ucrainei. Cele două aspecte, deși nu au o relație de cauzalitate firească între ele, sunt importante pentru a ilustra și a justifica, totodată, poziția actuală a Turciei în regiunea Mării Negre.

PRINCIPALELE EVOLUȚII ALE FUNCȚIONĂRII SISTEMULUI POLITIC TURCESC ACTUAL

Anul 2023 a fost un an important pentru Turcia ca urmare a mizelor pe care le-a antamat. Cutremurul din februarie a tras un semnal de alarmă vizavi de capacitatea statului de a gestiona crize de asemenea magnitudine. Totodată, popularitatea guvernului scăzuse dramatic ca urmare a problemelor economice ale statului – inflația ajunsese la 72.3% în 2022 (Focus Economics, 2022). De aceea, având în vedere că, în luna mai 2023, erau programate alegeri prezidențiale, opinia publică internațională a urmărit cu maxim interes aceste evoluții, iar întrebarea de bază era aceea dacă alegerile urmau să aducă o schimbare politică sau partidul actualului președinte – Justiție și Dezvoltare (AKP) – urma să rămână la putere.

La momentul actual cunoaștem rezultatul: pe 3 iunie 2023, Recep Tayyip Erdogan a fost investit în al treilea mandat de președinte al Turciei. De altfel, rezultatele alegerilor din mai 2023 au adus nu doar reconfirmarea lui Erdogan ca președinte, ci reflectă o serie de evoluții din 2016 încoace, multe dintre ele aspru criticate la nivelul comunității internaționale. În cele ce urmează le vom explicita pe cele mai importante.

Tentativa de lovitură de stat din Turcia din iulie 2016 a creat, la nivelul leadership-ului turc, o perspectivă alarmantă de raportare la inamicii interni și externi. Astfel, urmare a acțiunii din iulie 2016, guvernul turc a instituit starea de urgență la nivelul statului, lucru care a restrâns libertățile stabilite prin Constituție. La momentul respectiv, aproximativ 40.000 de funcționari guvernamentali au fost concediați și, apoi, arestați, iar numeroase instituții educaționale asociate cu Fethullah Gulen (liderul islamist în exil care a orchestrat lovitură de stat) au fost închise (Human Rights Watch, 2016).

În aprilie 2017, referendumul desfășurat în Turcia a produs schimbarea sistemului politic, dintr-o republică parlamentară (datând din 1923) într-o republică prezidențială (după modelul SUA). În ianuarie 2018, legislația, care îi oferă președintelui puteri nelimitate și elimină funcția de premier, a intrat în vigoare.

Regimul politic turcesc a fost mereu unul etatist, însă noua Constituție permite președintelui să ignore Parlamentul în conducerea statului. În acest context, principala critică adusă sistemului politic turc este că democrația nu este una incluzivă și că se petrec încălcări grave ale drepturilor omului.

Președintele Erdogan realizează, în prezent, o proiecție de forță, care va costa statul turc foarte mult, deoarece din ce în ce mai multe organizații internaționale din domeniul protejării drepturilor omului au început să semnaleze derapaje la nivelul sistemului politic turc. Astfel, în 2017, Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei a lansat o procedură de monitorizare a Turciei, invocând îngrijorarea sa privind nerespectarea drepturilor omului, democrației și statului de drept (Council of Europe, 2017). Mai mult, în 2018, Biroul ONU pentru Drepturile Omului a dat publicității un raport de evaluare a situației drepturilor omului după tentativa de lovitură de stat din Turcia. Raportul a evaluat perioada 1 ianuarie-31 decembrie 2017, iar rezultatele au fost îngrijorătoare, arătând că, în contextul stării de urgență impusă imediat după tentativă, au avut loc lipsiri arbitare de libertatea de mișcare și de dreptul la muncă, torturi, rele tratamente, încălcarea dreptului la asociere și la liberă exprimare. Astfel, în cazul arestărilor efectuate ca urmare a tentativei de lovitură de stat, detenția a venit la pachet cu diverse acțiuni de tortură, precum și cu pierderea locului de muncă și a drepturilor sociale aferente, inclusiv evacuarea

din locuințele deținute de stat. Mai mult, îngrădirea libertății de expresie s-a manifestat prin închiderea a aproximativ 100.000 de site-uri internet și canale TV (unele dintre ele acuzate a fi pro-kurde) (United Nations, 2018). De asemenea, raportul a arătat că schimbarea Constituției din 2017 a afectat imparțialitatea justiției și a limitat controlul parlamentului asupra puterii executive.

În 2021, Consiliul Europei, UE și SUA au criticat Turcia pentru retragerea din Convenția de la Istanbul cu privire la prevenirea și combaterea violenței asupra femeilor și a violenței domestice. De asemenea, în martie 2023, Consiliul de Miniștri al Consiliului Europei a reiterat apelul de eliberare a fostului co-președinte al Partidului Democrat al Poporului (HDP), Selahattin Demirtaş, și a activistului Osman Kavala, ca urmare a deciziilor în favoarea lor date de Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

În relația sa cu minoritatea kurdă, deși, în primii ani ai mandatului său, Erdogan a manifestat concesi față de aceștia, acordându-le drepturi culturale, operațiile militare desfășurate în sudul Turciei au avut ca rezultat numeroase decese, dispariții și torturi în rândul kurzilor (United Nations, 2018). De asemenea, după tentativa de lovitură de stat, liderii politici ai minorității kurde au devenit ținte pentru arestări, sub acuzații de trădare, și au existat inclusiv tentative de desființare a Partidului Democrat al Poporului. Mai mult, în justificarea refuzului său de a permite accesarea Suediei în Alianța Nord-Atlantică, Erdogan a motivat că Suedia acordă protecție terorștilor kurzi.

Principalele teme de campanie ale lui Erdogan în primăvara 2023 au fost asigurarea securității naționale, investiții publice crescute și preservarea valorilor conservatoare ale familiei (în contradicție cu candidatul opoziției – Kemal Kılıçdaroğlu –, pe care-l acuza ca fiind anti-familie, prin promovarea valorilor comunității LGBT). În acest context, o misiune de monitorizare a alegerilor, exercitată în comun de OSCE și Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei, a evidențiat acțiunile pătinoare ale mass-media naționale și private (în timp ce canalele media care criticau leadershipul lui Erdogan erau amendate în mod repetat), utilizarea resurselor publice pentru favorizarea partidului aflat la putere, restricții ale libertății de expresie, inclusiv arestări și deschiderea de procese pentru jurnaliștii „ne-prieteni” ai puterii (Fella, Walker, 2023).

Din cele prezentate, pe seama rapoartelor internaționale și a misiunilor de monitorizare, sistemul politic turc actual se caracterizează prin concentrarea puterii în mâinile președintelui și restrângerea drepturilor și libertăților individului în vederea exercitării unui control intern ferm. Această conduită internă a fost criticată, în repetate rânduri, la nivelul forurilor internaționale.

TURCIA – CA „PARTENER INCOMOD”

Sub președinția lui Erdogan, Turcia a dezvoltat o politică externă mai asertivă, manifestată prin implicarea militară directă în războiul civil din Siria, desfășurarea de incursiuni militare în nordul Irakului pentru a captura membrii Partidului Muncitorilor din Kurdistan (PKK), sprijinirea Azerbaidjanului în disputa sa cu Armenia pentru Nagorno-Karabakh, implicarea ca mediator în războiul ruso-ucrainean și intervențiile pe fondul tensiunilor din Marea Egee și Mediterana de Est.

Relațiile dintre Turcia și Siria sunt tensionate încă din 1939, când Turcia a anexat provincia Hatay. Au urmat alte dispute privind accesul la resursele de apă dintre cele două state, care împart o graniță considerabilă, și sprijinul oferit de Siria PKK-ului și Armatei Secrete de Eliberare a Armeniei (între timp, dizolvată), considerată organizație teroristă de către NATO și UE. Relațiile dintre cele două state au avut și momente de *respiro*, însă, odată cu debutul războiului civil din Siria, în 2011, relațiile diplomatice dintre cele două state au fost sistate. În octombrie 2021, relațiile diplomatice au fost reluate temporar. Mai mult, rezultatul alegerilor din Turcia a fost așteptat de multă lume, întrucât regimul Erdogan a promovat, încă de la începutul anului, detensionarea relațiilor cu regimul lui Bashar Al-Assad (Khalife, Waters, 2023), ceea ce cultivă perspectiva reglementării situației din nordul Siriei, unde Turcia menține trupe militare, dar și a situației celor aproximativ 3 milioane de sirieni care se află în taberele de refugiați pe teritoriul Turciei.

La fel ca în cazul Siriei, Turcia menține trupe militare din perioada anilor 1995-1997 în nordul Irakului, unde și desfășoară operații de capturare a membrilor PKK. Dacă, inițial, Irakul oferise acordul expres de a desfășura acțiuni militare pe teritoriul său, împotriva membrilor PKK, din 2017 până în prezent, guvernul irakian a protestat în repetate rânduri împotriva incursiunilor militare ale Turciei pe teritoriul său, considerând că este o încălcare a suveranității și integrității sale teritoriale.

Relația dintre Azerbaidjan și Turcia este esențială pentru ambele, deoarece Azerbaidjanul reprezintă o alternativă la gazul rusesc pentru Turcia, iar Turcia reprezintă o sursă de armament foarte bine dezvoltat în lupta împotriva armenilor, în Nagorno-Karabakh.

Încă de la debutul războiului din Ucraina, Turcia a căutat să se plaseze în poziția de pacifist, aceasta deoarece Ucraina este o zonă de interes pentru Turcia în încercarea de a evita dependența de gazele rusești și dependența nucleară – aspect important pentru plata energiei –, chiar dacă, în prezent, Rosatom are rolul central în construirea primei centrale nucleare a Turciei la Akkuyu. Astfel, deși s-a alăturat statelor membre ale NATO în condamnarea invaziei și a oferit echipament militar Ucrainei, nu a impus nicio sancțiune Rusiei și chiar a favorizat accesul oamenilor

de afaceri turci pe teritoriul său – și în prezent, orașul Istanbul rămâne un hub de transport pentru zborurile spre și dinspre Rusia. Mai mult, în iulie 2022, Turcia și-a asumat și rolul de mediere facilitând o înțelegere între Rusia și Ucraina pentru asigurarea transporturilor de grâne și alte produse agricole în Marea Neagră – *Black Sea Grain Initiative (BSGI)*.

Încheierea BSGI a adus Rusia la Bosfor pentru prima dată, dar în mod controlat, deoarece Turcia a limitat abil accesul vaselor militare rusești la Strâmători. De asemenea, Rusia a avut mari interese în alegerile din Turcia, pentru că, în funcție de cine câștiga, Rusia avea să aibă un control mai mare sau mai mic asupra Mării Negre. Chiar dacă Erdogan îl consideră pe Putin un „*prieten drag*” (The Economist, 2022), liderul de la Ankara dovedește multă viclenie în felul în care-și joacă așii din mânecă – tentează Occidentul până la enervare, dar nu-l supără suficient de tare pentru a și-l transforma în inamic.

Și Mediterana de Est reprezintă o zonă de interes pentru Turcia, unde a avut conflicte cu Grecia și Cipru pentru drepturi de forare marină, după ce zona a căpătat potențial de dezvoltare energetică. Relația dintre Turcia și Grecia este una problematică de decenii și poate fi rezumată în câteva cuvinte: pentru greci, Turcia este o amenințare, în timp ce Turcia vede Grecia ca pe un dușman (Coşkun, Ülgen, 2022). Cele două abordări sunt justificate de disputele de suveranitate în Marea Egee și statutul minorității turce din Tracia de Vest. În chestiunea Ciprului de Nord, Erdogan s-a plasat de partea conducerii politice actuale, care a respins soluția propusă de ONU a unui Cipru federal unit, în favoarea soluției celor două state (Ib.).

Din perspectiva lumii musulmane, Turcia este un actor strategic, cu conexiuni aparte cu Uniunea Europeană și NATO. Astfel, NATO reprezintă un garant de securitate pentru Turcia, în timp ce UE este cea mai mare piață de desfacere pentru Turcia. De asemenea, Turcia este principala cale de migrație din est spre centrul Europei. În Balcanii de Vest, Turcia este un competitor pentru Rusia și pentru UE (Haas, 2023). De pildă, în Bosnia, Kosovo și Muntenegru există un patronaj manifest al Ankarei asupra minorității turce de acolo.

Așadar, de ce a fost Turcia considerată un „*partener incomod*” pentru Occident și vecinătate? Pentru că naționalismul său este platforma de la care se dezvoltă orice politică la nivelul Turciei, inclusiv elementele de politică externă, cu implicații semnificative pentru statele din vecinătate sau parteneri. De exemplu, deși membră a NATO și candidat la Uniunea Europeană, Turcia s-a îndepărtat de viziunea euroatlantică în regiunea Mării Negre, respingând internaționalizarea și promovându-și rolul exclusiv regional, preponderent sub aspect economic.

De asemenea, chiar dacă relațiile politice sunt tensionate cu Siria și Irak, așa cum am prezentat anterior, diplomația de la Ankara dorește să păstreze doi piloni în Orient, în Bagdad și Damasc, întrucât știe că retragerea din Siria și Irak ar însemna renunțarea la lupta cu PKK.

ROLUL DE „BALANCER” AL TURCIEI, ÎNTRE TEORIE ȘI PRACTICĂ

Conceptul de „*balanță de putere*” este unul extrem de important în sfera relațiilor internaționale. Într-o lume multipolară, având în minte amintirea lumii bipolare a Războiului Rece, asigurarea unui echilibru de putere rămâne dezideratul liderilor internaționali în vederea menținerii păcii sau, dacă pacea a fost compromisă, în vederea atingerii ei.

Teoreticienii relațiilor internaționale fac deseori diferența între „*balansare*” ca tip de comportament al statului și „*balanță*” ca rezultat din perspectiva politicii internaționale. Astfel, balansarea este o politică de contracarare menită să dezvolte capacitățile unui stat de a utiliza recursul la misiuni militare în vederea descurajării sau înfrângerii altui stat. Statele pot balansa într-o mulțime de feluri, incluzând aici cooptarea resurselor altor state prin realizarea de alianțe (balansare externă) sau prin îmbunătățirea propriilor abilități militare (balansare internă). Iar, „*balanța*” descrie un rezultat sistemic, un echilibru al capacităților militare în cadrul sistemului internațional. Este important de reținut că, deși deseori operaționalizată ca o distribuție a resurselor între două sau mai multe state, punctul central de interes al conceptului de balanță este abilitatea de a prevala într-un conflict militar (Vasquez, Elman, 2012, p. 30).

Kenneth Waltz (2006, pp. 30-45) distinge între două tipuri de balansare: *balansarea internă*, atunci când un stat se bazează pe propriile eforturi, și *balansarea externă*, atunci când un stat face alianțe cu alte state. În sistemele bipolare, pe de o parte, balansarea se realizează între cele două superputeri, care își vor fundamenta puterea pe propriile eforturi și resurse și nu vor aprecia prea mult alianțele cu statele mici. Însă, contrar așteptărilor, Waltz susține că balanța de putere, deși este un mecanism de protejare a statului în vederea supraviețuirii sale, nu asigură mereu absența războiului. În multipolaritate, pe de altă parte, pot apărea două dinamici de balansare externă. Deoarece mai mult de un singur stat are oportunitatea de a răspunde unui competitor, fiecare are un motiv de a „*pasa responsabilitatea*”, sperând că un alt stat amenințat va jertfi resursele umane și materiale necesare pentru a opri un hegemon în ascensiune. O pasare a responsabilității de la un hegemon la altul ar putea conduce la lipsa oricărei balansări, cu consecința că unul sau altul dintre state ar putea obține hegemonia la un moment dat.

Potrivit lui Christensen și Snyder, atunci când statele cred că avantajul este de partea defensivei, este mai probabil să paseze responsabilitatea (1990, pp. 137-168). Ceea ce înseamnă că nu vor acționa și vor aștepta ca un alt stat amenințat să acționeze. Prin contrast, atunci când statele cred că avantajul este de partea ofensivei, vor răspunde activ, ceea ce va duce la înlănțuire și la o extindere rapidă a războiului – Christiansen și Snyder îi dau, astfel, dreptate lui Waltz, care spune că balanța de putere nu înseamnă automat absența războiului. Dacă ofensiva este considerată dominantă, statele se vor grăbi să facă alianțe externe și să-și îndeplinească angajamentele în cadrul acestora. Atunci când apărarea este considerată dominantă, pasarea responsabilității va fi răspândită și balansarea va fi rar întâlnită. Într-o lume cu adevărat dominată de ofensivă, este probabil ca potențialii hegemoni să urce treptele sistemului cu rapiditate, iar balanțele să nu se formeze. Cei doi autori folosesc exemplul alianțelor dinaintea celor două războaie mondiale ca ilustrare a acestui argument. Eșecul alianțelor de a împiedica războiul, de-a lungul istoriei, demonstrează că balansarea nu a fost eficientă. De cele mai multe ori însă, statele vor acționa pentru a contracara un posibil hegemon; ele înțeleg probabilitatea unui rezultat sistemic pe care doresc să-l evite (hegemonia altui stat) și acționează pentru a obține un rezultat sistemic pe care îl preferă (balanța).

Chiar dacă balanța de putere este un concept consacrat la nivelul relațiilor internaționale și utilizat de state în încercările lor de a menține echilibrul la nivelul comunității internaționale, realizarea balanței de putere necesită o serie de atribute, precum: înțelepciune, spirit de inițiativă, perseverență și creativitate diplomatică.

În viziunea lui Ahmet Davutoglu, consilierul pe politică externă al președintelui Erdogan, care a ajuns în 2016 chiar ministru al afacerilor externe sub administrația aceluiși președinte, poziția Turciei de astăzi, urmașa Imperiului Otoman de altă dată, o plasează din punct de vedere geografic și politic în poziția de fi un „*balancer*” *per se*. În virtutea acestui succesat și prin prisma sferelor sale de influență, Turcia aparține Orientului Mijlociu, Balcanilor, Caucazului, Asiei Centrale, Mării Caspice, Mării Mediterane și Mării Negre (Sanchez-Tapia, 2022). Din această perspectivă, precum și cu ajutorul poziției sale geografice în estul Europei, Turcia a încercat să joace rolul unui „*balancer*” în conflictul început în 24 februarie 2022 de Rusia împotriva Ucrainei.

Rolul de „*balancer*” a fost asumat de Turcia încă de la începutul războiului din Ucraina, o strategie considerată a fi riscantă inițial, dar dovedită ulterior a fi una câștigătoare. Astfel, Turcia a reușit să susțină Ucraina din punct de vedere politic și militar, fără a aliena Rusia din punct de vedere economic.

Dintre acțiunile de veritabil „balancer” ale Turciei de la începutul războiului din Ucraina amintim refuzul de a recunoaște anexarea ilegală a Crimeii și insistența de a se menține integritatea teritorială a Crimeii în granițele sale din 1991. De asemenea, Turcia a fost prima țară care a oferit Ucrainei drone, în timp ce alte state încă nu erau decise asupra tipului de ajutor militar pe care-l puteau oferi Ucrainei. În aceeași cheie, decizia Ankarei de a închide Strâmțurile Bosfor și Dardanele pentru vasele de război ruse a prevenit escaladarea luptei în Marea Neagră.

Alte acțiuni diplomatice mai focalizate în vederea asigurării balanței de putere sunt: facilitarea întâlnirii dintre ministrul afacerilor externe ucrainean, Dmytro Kuleba, și ministrul rus al afacerilor externe, Serghei Lavrov, în marja Forumului Diplomatic din Antalya, din 10 martie 2022, precum și facilitarea negocierilor de la finalul lunii martie 2022, la Istanbul, în vederea identificării unei soluții pentru încheierea războiului.

Un succes răsunător, dar temporar, al acțiunilor de balansare susținute de Turcia este semnarea acordului pentru grâne. Turcia a valorificat momentul semnării acordului pentru a avansa înființarea Centrului Comun de Coordonare de la Istanbul pentru implementarea BSGI ca o măsură de creștere a încrederii între Rusia și Ucraina în vederea încheierii războiului.

BSGI reprezintă o reușită a eforturilor de mediere ale Turciei, însă implementarea inițiativei nu trebuie privită doar în termeni comerciali – de asigurare a exportului de cereale ucrainene, ci și în termeni umanitari, așa cum s-au exprimat oficiali turci (Sofuoglu, 2022), de a contribui la atenuarea crizei alimentare la nivel global. Cu toate că mizele care au înconjurat BSGI au fost mari – ministrul de externe turc Mevlut Cavusoglu a menționat că, odată ce implementarea BSGI va deveni efectivă, următorul pas viza consolidarea unei forme de încredere între Rusia și Ucraina în vederea încetării focului (Aydogan, 2022) – rezultatele n-au fost cele scontate. Cu atât mai mult, cu cât Rusia a bombardat portul Odessa la doar o zi de la semnarea acordului, iar în iulie 2023, s-a retras unilateral din acord.

Pe măsură ce războiul din Ucraina căpăta avânt, poziția de *balancer* a Turciei a fost atacată la nivelul discursului internațional. Ankara se făcea vinovată de întărirea relațiilor economice cu companiile rusești, care permiteau acestora și oamenilor de afaceri ruși să eludeze sancțiunile internaționale, dar și de faptul că permitea Rusiei să tranzacționeze prin porturile turcești grânele luate abuziv de la Ucraina (Gaber, 2022).

Prin susținerea Ucrainei, Turcia și-a consolidat prezența în regiune, însă acest lucru nu s-a petrecut fără riscuri. Cel mai mare risc vine din partea Rusiei, care rămâne o amenințare în Siria, unde, prin prezența sa, poate crea Turciei probleme

prin destabilizarea graniței și determinarea unor noi valuri de migranți (Gaber, 2023). De asemenea, Turcia rămâne dependentă de importurile de energie din Rusia. Însă, relația dintre cele două state este una mai amplă. În ciuda faptului că Rusia este o amenințare la adresa NATO, relația apropiată dintre președintele Erdogan și președintele Putin a transformat Turcia (stat membru al NATO) într-un adevărat adăpost pentru mediul de afaceri rus și pentru cetățenii săi.

Chiar dacă acțiunile factorilor de decizie turci și înțelegerile diplomatice intermediare de Turcia – acordul pentru grâne sau schimbul de prizonieri între Rusia și Ucraina de la începutul anului 2023 – reprezintă adevărate reușite de balansare ale diplomației de la Ankara, în ciuda eforturilor intense ale președintelui Erdogan, nu au condus la încheierea războiului. Totodată, chiar dacă Turcia a acționat ca un *balancer* de la începutul războiului, statul nu trebuie privit ca având o abordare dezinteresată asupra crizei. Din contră, odată cu slăbirea puterii Rusiei în Ucraina, Turcia a profitat de ocazie pentru a o înlocui în termeni de influență la nivelul Caucazului de Sud. De asemenea, este o bună ocazie de a înlătura influența Rusiei în zona mediteraneană și în Siria, unde cele două – Turcia și Rusia – au fost, multă vreme, parteneri strategici.

CONCLUZII

Un prim răspuns la întrebarea lansată în introducerea acestui articol – *Este Turcia un actor incomod sau un „balancer” semnificativ la nivel regional?* – înclină mai degrabă spre partea a doua a întrebării. Justificarea pentru acest răspuns este aceea că, în pofida manifestărilor sale incomode la nivel regional și chiar internațional, Turcia a reușit, chiar dacă sub forma unor mici și de scurtă durată victorii, să păstreze o formă de echilibru regional. Caracteristica sa de actor incomod derivă dintr-o puternică moștenire istorică, din tradiția sa de imperiu care, pentru multe secole, a schimbat și dominat soarta continentului european. În plus, și astăzi, Turcia se află într-o poziție în care mai poate influența evoluția continentului prin totalitatea relațiilor sale cu actorii regionali și internaționali. Un răspuns, mai aprofundat însă, ar fi acela că președintele Erdogan este perfect conștient de rolul pe care-l poate avea Turcia în continuare, cel puțin la nivel regional, și nu dorește să piardă acest avantaj.

În ceea ce privește evoluția internă, anul 2023 a reprezentat definitivarea abordării etatiste a președintelui Erdogan, dar, din punctul de vedere al politicii externe, o continuare a acțiunilor Turciei de a contribui la avansarea eforturilor de a asigura încetarea războiului împotriva Ucrainei. Astfel, deși unele dintre acțiunile sale nu au avut rezultatele scontate – a se vedea BSGI – și, de multe ori, a fost

acuzată de favorizarea Rusiei, inclusiv ca urmare a relației sale în materie de energie și combustibil, Turcia s-a menținut constantă în poziția de susținere a Ucrainei. De aceea, se poate spune că Turcia este atât un actor incomod, poate chiar dificil, din unele perspective, ca urmare a pozițiilor ferme abordate, dar și un *balancer* în adevăratul sens al conceptului.

BIBLIOGRAFIE:

1. Aydoğan, M. (2022). *Now it's time to focus on Ukraine cease-fire, says top Turkish diplomat*, AA.com: <https://www.aa.com.tr/en/turkiye/now-its-time-to-focus-on-ukraine-cease-fire-says-top-turkish-diplomat/2647854>, accesat la 22 iunie 2024.
2. Christiansen, T.J., Snyder, J. (1990). *Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity*. International Organization, vol. 2, nr.44, pp. 137-168.
3. Coşkun, A., Ülgen, S. (2022). *Political Change and Turkey's Foreign Policy*. Carnegie Endowment for International Peace, https://carnegieendowment.org/files/Coskun_Ulgen_Turkey_final.pdf, accesat la 22 iulie 2024.
4. Council of Europe (2017). *Turkey –Opinion on the amendments to the Constitution adopted by the Grand National Assembly on 21 January 2017 and to be submitted to a National Referendum on 16 April 2017*. Venice Commission: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2017\)005-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2017)005-e), accesat la 23 iunie 2024.
5. Fella, S., Walker, N. (2023). *Turkey under Erdoğan: recent developments and the 2023 elections*, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9806/>, accesat la 2 august 2024.
6. Focus Economics (2022). *Turkey Inflation*, <https://www.focus-economics.com/country-indicator/turkey/inflation/>, accesat la 2 august 2024.
7. Gaber, Y. (2022). *How Turkey can play a more constructive role in Russia's war on Ukraine*. Atlantic Council, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/how-turkey-can-play-a-more-constructive-role-in-russias-war-on-ukraine/>, accesat la 23 iulie 2024.
8. Gaber, Y. (2023). *One year into the war, it's time for Turkey to reconsider its Ukraine-Russia balancing act*. Atlantic Council, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/turkeysource/one-year-into-the-war-its-time-for-turkey-to-reconsider-its-ukraine-russia-balancing-act/#:~:text=Since%20the%20start%20of%20Russia's,militarily%20without%20alienating%20Russia%20economically>, accesat la 12 august 2024.
9. Haas, D. (2023). *Old enemies make new friends: Turkey in the Western Balkans*. Emerging Europe, <https://emerging-europe.com/news/old-enemies-make-new-friends-turkey-in-the-western-balkans/>, accesat la 12 iunie 2024.
10. Human Rights Watch (2016). *A Blank Check. Turkey's Post-Coup Suspension of Safeguards Against Torture*, <https://www.hrw.org/report/2016/10/26/blank-check/turkeys-post-coup-suspension-safeguards-against-torture>, accesat la 22 iunie 2024.
11. Khalifa, D., Waters, G. (2023). *Türkiye's Syria Policy after Erdoğan's Win*. International Crisis Group, <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/east-mediterranean/turkiye-syria/turkiyes-syria-policy-after-erdogans-win>, accesat la 2 august 2024.
12. Sanchez-Tapia, F. (2022). *The balancing act of Turkish foreign policy and the war in Ukraine – Analysis Paper*. Instituto Espanol de Estudios Estrategicos, nr.o.31:[https://](https://www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_analisis/2022/DIEEEA31_2022_ENG.pdf)

www.ieee.es/Galerias/fichero/docs_analisis/2022/DIEEEA31_2022_ENG.pdf, accesat la 2 august 2024.

13. Sofuoglu, M. (2022). *Istanbul-based centre for Ukrainian grain exports a lifeline to humanity*. TRT World, <https://www.trtworld.com/magazine/istanbul-based-centre-for-ukrainian-grain-exports-a-lifeline-to-humanity-59234>, accesat la 23 iulie 2024.
14. The Economist (2022). *Why Vladimir Putin and Recep Tayyip Erdogan need each other*, <https://www.economist.com/europe/2022/10/12/why-vladimir-putin-and-recep-tayyip-erdogan-need-each-other>, accesat la 21 august 2024.
15. United Nations (2018). *Turkey: UN report details extensive human rights violations during protracted state of emergency*. United Nations, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2018/03/turkey-un-report-details-extensive-human-rights-violations-during-protracted?LangID=E&NewsID=22853>, accesat la 17 iulie 2024.
16. Vasquez, J.A., Elman, C. (2012). *Realismul și balanța de putere*. Iași: Editura Polirom.
17. Waltz, K.N. (2006). *Teoria politicii internaționale*. Iași: Editura Polirom.